

УДК 141.7: [130.2 + 316.462]

С.В. КОСТРЮКОВ

СУТЄВІ ГРАНИ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ КУЛЬТУРИ І ВЛАДИ

Кострюков Сергій Володимирович – доцент кафедри цивільного та господарського права Національного гірничого університету, доцент кафедри цивільного та господарського права, кандидат філософських наук

У статті аналізуються підходи до визначення сутності культури, розглядаються кілька зрізів сутності культури в контексті взаємодії культури і влади.

Ключові слова: культура, сутність культури, влада.

В статті аналізуються підходи к определению сущности культуры, рассматриваются несколько срезов сущности культуры в контексте взаимодействия культуры и власти.

Ключевые слова: культура, сущность культуры, власть.

The article examines approaches to determining the nature of culture in the context of the interaction of culture and power.

Keywords: culture, nature of culture, power.

© С.В. Кострюков, 2012

Явище культури аналізується давно і з різних позицій. Мова іде про надзвичайно велику кількість визначень культури, більше 500. Так, за М.Вебером культура – це сукупність духовних символів, що не підпорядковуються жодним утилітарним цілям [5]. Е. Кассіерер подає культуру як форму розумової діяльності, спрямовану на створення і усвідомлення символічних форм [7]. Ж. Маріген основу всього цінного в культурі вбачає в релігії [8]. А. Моль визначає культуру як інтелектуальний аспект штучного середовища, що створюється людиною під час її життєдіяльності тощо [10].

Культура – явище широке та багатогранне, його неможливо охопити одним поняттям. У широкому (традиційному) розумінні культура, на думку В. Андрущенка та М. Михальченко, – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що відображають рівень його історичного розвитку [4, с. 225]. Масштабним дослідженням, в якому проаналізовано культуру в контексті її взаємодії з такою важливою складовою політики, як ідеологія, є праця цих самих авторів, написана у співавторстві з Л. Губерським [6].

Закон України «Про культуру» № 2778-УІ від 14.12.2010 року, який визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей і спрямований на забезпечення доступу до них, дає визначення поняття «культура». Згідно із п. 6) статті 1 цього закону, культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [1].

Попередній Закон України «Основи законодавства України про культуру» № 2117-ХІІ від

14.02.1992 р., який визначав правові, економічні, соціальні, організаційні засади розвитку культури в Україні, регулював суспільні відносини у сфері створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей і був спрямований на: реалізацію суверенних прав України у сфері культури; відродження і розвиток культури української нації та культур національних меншин, які проживають на території України; забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості; реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей; соціальний захист працівників культури; створення матеріальних і фінансових умов розвитку культури, що цікаво, не містив у собі визначення поняття «культура» [2].

Як не дивно, проект федерального закону «Про культуру в Російській Федерації», який вперше з'явився на сайті «Російської газети» 26.10.2011 року і регулює відносини у сфері зберігання і розвитку культури в Російській Федерації, встановлює правові, організаційні, економічні і соціальні основи діяльності в даній сфері, а також визначає основні принципи законодавства про культуру, також, як і в українському законодавстві, вперше наводить визначення поняття «культура». Так, згідно з п. 1 статті 2 проекту федерального закону «Про культуру в Російській Федерації», культура – сукупність притаманних суспільству чи соціальній групі відмінних ознак, цінностей, традицій і вірувань, які виражаються у способі життя та в мистецтві [3].

Отже, влада намагається законодавчо закріпити поняття «культура». Можливо, для прийняття певних юридичних рішень ця правова норма буде необхідною, але це не значить, що наукові розвідки з даного питання не будуть мати продовження.

Контекст даного дослідження вимагає деякої конкретизації сутності культури як феномена, що характеризує розвиток людини як суб'єкта діяльності. Тут доречно буде послатися на В. Муляра

[11, с. 228], який говорить про три основні підходи до обґрунтування культури в науковій літературі. Згідно з першим з них культура є сукупністю практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які виражають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини та втілюються в результатах продуктивної діяльності. Другий підхід акцентує головну увагу не тільки на результатах людської діяльності, але й на самій діяльності. В основі ж третього лежить розуміння культури як технологічного принципу діяльності, який надає останній особливої якості [11, с. 228].

Враховуючи факт надзвичайної складності культури, можна говорити про те, що вказані підходи до виявлення її сутності є адекватними і характеризують різні її сутнісні грані.

Особливу грань виявляє третій підхід до культури як технологічного принципу діяльності. Дійсно, культура – це своєрідна технологія розвитку людини як такої і всього, що пов'язано з цим. Адже кожен з нас, з'явившись у земному світі, з першого дня життя «входить» в поле культури як результат діяльності попередніх поколінь. Жоден з нас соціалізуючись, не може обминути певний культурний простір, в якому ми, власне, і народжуємось. Таким чином, між нами і культурою відбувається своєрідний процес «обміну», який на філософській мові означає механізм «опредметнення – розпредметнення». Входячи в людське життя, ми розпредметнюємо досвід попередніх поколінь через його освоєння. З іншого боку, ми вносимо в цей процес власне «Я» з усіма його індивідуалізованими ознаками: нашим характером, особливостями віку, освіти, родинного та суспільного виховання, власними потребами, мріями, цілями тощо. Таким чином, кожен з людей «вариться» в культурі, освоюючи її і вносячи в неї своє. В цьому глобальному процесі культура не тільки розпредметнюється нами, але й опредметнюється; таким чином вона акумулює в собі весь історичний процес з боку людинотворчої його сутності. Вона вічно переходить із стану «застиглої» культури як сукупності предметних своїх форм (результатів людської діяльності) в стан «живої» культури як сукупності людських сил, що проявляються людиною в процесі власної діяльності.

Таким чином, ми можемо вирізнити дві суттєві грані культури, які заслуговують на виняткову увагу в контексті взаємодії культури і влади. Мова йде про культуру як кладову людських сил, культуру як берегиню всього людського, що надає історія на тому чи іншому етапі свого розгортання. Культура – це джерело, куди звертається будь-яка сучасна історія у вигляді конкретних дій конкретних суб'єктів діяльності. В тому числі і суб'єктів політичної, державницької історії. Ці суб'єкти не можуть діяти поза культурою, оскільки поза нею немає нічого.

Тільки черпаючи з культури в якості особливого зрізу історії як людиномірного процесу, всі суб'єкти і сфери універсальної людської діяльності отримують можливості подальшого руху, збагачуючи, таким чином, і саму історію, і культуру. Недаремно про культуру висловлюються як про

поле людських смислів і значень [12, с. 97-101].

Другий момент пов'язаний із сутнісною здатністю культури переходити із «живих» своїх форм у «застиглі» форми і навпаки. У цьому зв'язку знову наведемо думку В. Муляра, який говорить про виняткову функцію культури бути своєрідною «соціальною спадковістю» суспільства, виступаючи універсальним інструментом у складному взаємопереході сутнісних сил людини родового та індивідуального рівнів. Культура, – зазначає автор, – це своєрідний, унікальний, притаманний лише людині «соціальний передавач» людської сутності. Вона – універсальний спосіб успадкування сутнісних сил людства наступними поколіннями в умовах сутнісної неповноти можливостей свого роду, яка також дана апіорі будь-кому з нас. Культура – це закономірний механізм успадкування людської сутності в умовах свободи, яка дана апіорі кожному з представників людського соціуму. Ось чому культуру варто розглядати як своєрідний «фокус», крізь який заломлюється будь-який прояв діяльності людського індивіда [11, с. 235-236].

В цьому контексті тільки доповнимо, що діяльність влади органічним чином вписується в показану вище сутність культури. Адже владу треба розглядати як такий самий процес і результат діяльності людини, як і інші прояви людського взагалі. Це означає, що і влада не може нормально функціонувати, не «занурюючись» у лоно культури і не черпаючи з останньої певні матриці як історії, так і сучасного буття соціуму, в якому вона діє. Таким чином, процес опредметнення та розпредметнення людських сил відбувається і в розрізі владних відносин, де суб'єкти чи носії влади обмінюються своїми людськими силами з людськими силами того суспільства, де вони здійснюють свою владну функцію і де процес неминуче здійснюється в рамках культури як кладової людських сил, людських смислів.

Звернемо увагу на ще один важливий аспект культури, що дає нам уявлення про її взаємодію з владою. Культура – єдиний і цілісний організм. Незважаючи на те, що вона дуже різнобарвна, внутрішньо диференційована, нерідко суперечлива аж до антагоністичності, в сутності своїй культура єдина і цілісна. На цю її властивість особливо увагу звертає відомий дослідник культури Е. Маркарян. Він зазначає, що різні форми соціальної практики, кооперованої діяльності людей у галузях матеріального виробництва, виховання, освіти, управління, науки, здійснення правосуддя, військової діяльності, всіляких послуг та ін. Значно відрізняються одна від одної за завданнями, масштабами, ступенем автономності, характером впливу на соціальне ціле і т. ін.

Однак вони можуть бути подані і як однопорядкові явища, які правомірно розглядати в рамках єдиного класу об'єктів [9, с. 56]. Це означає, що культура як цілісне явище свою цю сутність проявляє у взаємодії з будь-яким сегментом діяльності людини – економічним, політичним, соціально-правовим і т. д. І знову зазначимо, що державна, політична влада органічно «вплетена» в цю сутнісну ознаку культури.

Аналіз різних підходів до розкриття сутності культури дає підстави розглядати її як складне, внутрішньо суперечливе, разом з тим цілісне суспільне явище. Цей факт пояснює величезну кількість визначень культури, які, не «накладаючись» одне на одне, відображають як різні підходи до пояснення культури, так і різні грані самої культури. Разом з тим, абсолютна більшість дослідників вирізняють у культурі людиномірний прошарок і розуміють її як особливий зріз соціально-історичного досвіду людини. У філософському плані культура постає не як часткова сфера суспільного життя, а як суспільство, висвітлене з певної точки зору, саме з боку розвитку людини як суб'єкта діяльності. Особливо важливим у контексті даного дослідження є розуміння культури як технологічного принципу людської діяльності. В цьому вимірі культура розкриває кілька своїх граней. Насамперед вона реалізує механізм «опредметнення-розпредметнення» як фундаментальне начало людського буття. Культура вічно переходить із стану «застиглої» культури як сукупності предметних своїх форм (результатів людської діяльності) в стан «живої» культури як сукупності людських сил, що проявляються людиною в ході власної діяльності. Таке розуміння культури дає підстави усвідомлю-

вати її як кладову людських сил, як берегиню всього людського, що надає історія на тому чи іншому етапі свого розгортання. Культура – поле людських смислів, куди звертається будь-яка історія у вигляді конкретних суб'єктів людської діяльності. Культура – таке джерело людських смислів, поза яким нічого людського і не відбувається.

Сказане вище дає право кваліфікувати культуру як своєрідну «соціальну спадковість» суспільства, яка виступає універсальним інструментом у складному взаємопереході сутнісних сил людини родового та індивідуального рівнів. Тому культура – універсальний «соціальний передавач» людської сутності, універсальний спосіб успадкування сутнісних сил людства наступними поколіннями.

Нарешті, культура, попри свою складність і внутрішню суперечливість, а нерідко і антагоністичність, виступає як цілісний соціальний феномен. Таким її робить її людиномірна сутність, оскільки культура і є вираженням людського в людській діяльності. Саме ця її особливість завжди відображається в будь-яких сферах життєдіяльності людини, відтворюючи останню як цілісний процес. Культура накладає відбиток на всьому людському. В тому числі і на явищі влади, яке не може уникнути впливу культури.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про культуру» № 2778-VI від 14.12.2010 р.
2. Закон України «Основи законодавства України про культуру» № 2117-XII від 14.02.1992 р. (втратив чинність).
3. Проект федерального закону «Про культуру в Російській Федерації, сайт «Російської газети» від 26.10.2011 р.
4. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій: В 2-х т. /В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко; Укр. Акад. політ. наук - К.: Генеза, 1993. – Т. 2. – 313 с.
5. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. /М. Вебер; Пер. з нім., післямова та коментарі Олександра Погорілого. – К.: Основи, 1998. – 534 с.
6. Губерський Л.В. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз. /Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
7. Кассирер Э. Избранное. Индивид и космос. /Э. Кассирер. – М.: СПб.: Университетская книга, 2000. – 654 с.
8. Маритен Ж. Знание и мудрость. /Ж. Маритен; Пер. с фр. Л.М. Степачева; сост. Л.Л. Потков; науч. ред. И.С. Вдовина. – М.: Научный мир, 1999. – 244 с.
9. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука: (Логико-методологический анализ). /Э.С. Маркарян. – М.: Мысль, 1983. – 284 с.
10. Моль А. Социодинамика культуры. /А. Моль. – М.: Прогресс, 1973. – 406 с.
11. Муляр В.І. Проблема становлення особистості в системі «індивід – суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз). /В.І.Муляр. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 320 с.
12. Шкода В.В. О всеобщем порядке охранения. /В.В. Шкода //Практична філософія та правовий порядок: Збірка наукових статей. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2000. – С. 97-101.